

Archiefvormers en erflaters (10): Een Transvaalse telegrafist en zijn vertaalster

Onlangs werd de bibliotheek van het Zuid-Afrikahuis verrijkt met een exemplaar van Philip Pienaars *With Steyn and De Wet* (1902). Het eerste boek met herinneringen van een deelnemer aan de heroïsche strijd van een handvol Boeren tegen een wereldmacht.

Pienaars boek is een boeiend verhaal over de welhaast ongeloofwaardige prestaties van de Boeren in het eerste jaar van de Anglo-Boerenoorlog. In 1901 geschreven door een krijgsgevangene en vroeg 1902 in Londen verschenen, terwijl de strijd nog gaande was. Binnen een half jaar verscheen er ook een Nederlandse vertaling (die bezat het Zuid-Afrikahuis wel al heel lang). Geen wonder, alle Nederlanders waren in die jaren zeer betrokken bij de oorlog in Zuid-Afrika. Uitgever was een Middelburgse drukker, F.B. den Boer, die beloofde de opbrengst van het boek te schenken aan de oorlogsslachtoffers. *Met Steyn en De Wet; belangrijke mededeelingen en persoonlijke ervaringen van Philip Pienaar (een Transvaalsche telegrafist), in het Nederlandsch bewerkt door A.J.J. Ebeling*, luidde de Nederlandse titel. Maar wie waren die Pienaar en Ebeling eigenlijk?

Geschreven in ballingschap

De telegrafist is niet moeilijk te plaatsen. Het Zuid-Afrikahuis bezit ook de Afrikaanse vertaling *Op kommando*, dat (nogal bewonderende) biografische gegevens verschaft. Philip (Filip) Fourie Pienaar (1877-1948), geboren in Philippolis en opgegroeid in Johannesburg, was sinds 1896 werkzaam op het Telegraafkantoor te Johannesburg. (De *Staatsalmanak* ZAR meldt dat hij in 1897 een jaarwedde had van 250 pond sterling; in 1898 zelfs 300.) Hij werd in 1897 enige tijd gestationeerd in Bremersdorp (Swaziland), in het kader van een (mislukte) poging *chief* Bunu, verdacht van moord, voor de rechtbank te krijgen. Daarna werd Pienaar overgeplaatst naar Pelgrimsrust, een mijnwerkersdorpje tegen de grens van Mozambique. Op 11 oktober 1899 brak de Boerenoorlog uit. Na het gevecht te Elandslaagte (21 oktober) werd Pienaar opgeroepen. Op commando zette hij zijn oude werk voort, al was door de oorlogshandelingen de verbinding vaak slecht. Inventief hanteerde hij zelfs prikkeldraad als 'lijn'. Toen de Engelsen in juli 1900 de grensplaats Komati naderden, belandde Pienaar in Mozambique en werd hij vastgezet door de Portugezen. Hij werd secretaris van zijn oom, *veggeneraal* J.F. Pienaar, en hij werd met hem en zijn gezin medio 1900 naar

Portugal gebracht. Het klooster in Tomar werd zijn verblijfplaats tot eind 1901, en na een conflict met zijn oom daarna Caldas da Rainha, een ander centrum voor

Afrikaner krijgsgevangenen. In Tomar zette Pienaar zijn belevenissen op papier. Verhalen over zijn werk, staaltjes van krijgslist, ontsnappingen en dapperheid. Vol bewondering voor het inzicht en leiderschap van president Steyn en generaal De Wet. En voor de 'heroic brethren' die, toen de Britten de Vrijstaat en Transvaal bezetten, de guerrillaoorlog aangingen. Hij eindigde met deze beroemde uitsmijter: 'And they will continue. Not because they are sure of success, but because it is their duty.'

Na de Vrede van Vereeniging op 31 mei 1902 ging Pienaar terug naar Zuid-Afrika en legde de eed van trouw aan Engeland af. Anders dan zijn oom, die niet terugkeerde omdat hij door de Afrikaners werd verdacht van verraad in Komati en verduistering van 'Kruergoud'; en die bovendien in Portugal met de Engelsen had onderhandeld

over een Russisch protectoraat over de Boerenrepublieken.

De telegrafist maakte mettertijd carrière. In 1912 werd hij luitenant bij het leger, tijdens de Eerste Wereldoorlog klom hij op tot luitenant-kolonel. Later werd hij vertegenwoordiger bij de Volkenbond in Genève (1930-1934) en consul-generaal in Lourenço Marques (1934-1939); tijdens de Tweede Wereldoorlog verbleef hij opnieuw in Portugal, als ambassadeur van de Unie van Zuid-Afrika (1939-1946).

Nooit 'Juffrouw Ebeling'

Op 13 februari 1902 meldde de *Arnhemse Courant* de verschijning van *With Steyn and De Wet*. Het boek verscheen te Londen, bij een bekende Engelse uitgever – een demonstratie van de al te vaak vergeten oppositie tegen de oorlog in Engeland zelf. Een loflied voor de Boeren, terwijl de strijd nog voortging. Ook Engelse bladen als de *Marlborough Express* en *The Spectator* schonken (positieve) aandacht aan Pienaars boek. Overigens had de gezaghebbende *Contemporary Review* al een jaar eerder een uitvoerig opstel van Pienaar gepubliceerd, waarin hij vertelde hoe De Wet in juli 1900 duizenden strijders, met hun kanonnen én de hele Vrijstaatse regering, had doen ontsnappen ondanks het kordon dat de Engelsen bij Fouriesburg om hen heen hadden gelegd. Een pijnlijke affaire voor de Britten. Diverse Nederlandse en Nederlands-Indische kranten namen het verhaal uit de *Contemporary Review* over.

Medio september 1902 verscheen *Met Steyn en de Wet*, 'In het Nederlandsch bewerkt door A.J.J. Ebeling'. Onderzoek wijst uit dat Mejuffrouw A.J.J. Ebeling onderwijzeres was aan een Amsterdamse meisjesschool. Ze had een aantal onderwijsdiploma's en akten, en ervaring als 'korrespondent-typewriter' bij de Rijwielenfabriek Simplex (dat blijkt uit een advertentie in de socialistische krant *Recht voor Allen* van 26 mei 1898, waarin zij het personeelsbeleid van Simplex verdedigde).

Of de Middelburgse drukker F.B. den Boer het initiatief tot de uitgave van *Met Steyn en de Wet* nam of de vertaalster, is mij onbekend, maar ik gis de laatste. Anna Jacoba Johanna Ebeling (25 november 1847-? december 1909) was namelijk (ondanks een omstreden examen, tot in de Tweede Kamer besproken) een ervaren vertaalster vanuit het Engels (uit het Frans en Duits ook trouwens). Zij was (volgens Marianne Braun) ook correspondentente van een aantal kranten, onder meer van de *Leeuwarder Cou-*

Was dat Mejuffrouw Ebelings werk geweest?

rant. Deze krant had op 7 maart 1901 het artikel van Pienaar in *Contemporary Review* geheel vertaald overgenomen. Was dat al haar werk geweest? Ebeling was duidelijk maatschappelijk betrokken. Een feministe en actief in de vrouwenbeweging – altijd ondertekende zij met 'A.J.J. Ebeling', nooit als 'Juffrouw Ebeling', 'Anna Ebeling' of 'Tante Anna', zoals veel van haar seksegenoten toen deden, met als risico dat men (zoals in *De Amsterdammer* van 17 december 1896) haar aanduidde als 'de Heer Ebeling'. De boeken die zij vertaalde, zelfs de suikerzoete romans van Ouida (*Slavenketenen* bijvoorbeeld), maar ook bijvoorbeeld *Alleen op de wereld* van Hector Malot, *Arme bloedverwanten* van Philippa Fairfax en *Een moderne vrouw* van John Oliver Hobbes: ze bespraken allemaal actuele problemen, zoals het huwelijk, eenzaamheid, standsverschillen of de sociale kwestie. Ebeling was bovendien actief in de dierenbescherming en antivivisectie en ageerde tegen de vaccinatie, zoals deze advertentie in *Nieuws van den Dag* (30 december 1896) laat zien: *Slachtoffers van Pasteur. De 1e luit.*

Van Teyn is reeds het 335ste slachtoffer. Pasteur ne guerit pas la rage, il la donne. A.J.J. Ebeling. Ook was zij – zelf schrijfster van een toneelstuk – volgens Herman Heyermans-biograaf Hans Goedkoop waarschijnlijk enige tijd secretaresse van de bekende sociaaldemocratische toneelschrijver. Het vertalen van artikelen en een boek over de strijd tussen Boer en Brit past dus geheel in haar maatschappelijke betrokkenheid.

'Gij zult steeds leven'

Pienaar schreef vol mededogen over de burgers van de kleine republiekjes die overvallen werden door een onrechtvaardige oorlog. Met levendige schetsjes van persoonlijke belevenissen, ontmoetingen en dialogen versterkte hij de internationale gevoelens van sympathie voor de gewone mannen en vrouwen die slachtoffers van onrecht waren. Toen Pienaars boek verscheen, was de Nederlandse historicus W. van Everdingen druk bezig met zijn *De Oorlog in Zuid-Afrika* (3 delen, 1902, 1905, 1915), dat lang een standaardwerk werd en waarvan het eerste deel nog voor de Vrede van Vereeniging verscheen. Van Everdingen kocht direct een exemplaar van *With Steyn and De Wet*. Hij herkende de kwaliteiten van Pienaars boek en nam diverse gegevens van hem over. Drukker Den Boer presenteerde *Met Steyn and De Wet* in een blauw omslag met foto's van Steyn en De Wet tegenover de titelpagina. Na Pienaars slotzin ('*En zij zullen volhouden. Niet omdat zij zeker zijn te zullen overwinnen, maar omdat het hun plicht is.*') voegde Ebeling toe: *Helaas! het pleit is thans beslist. De golven gingen te hoog. Het heldenvolk is overwonnen. De Vierkleur wappert niet meer. Maar, de zinspreuk der Zeeuwen zij ook voortaan de hunne: LUCTOR ET EMERGO (Ik worstel en ontzwem).* Ze besloot met het aanhalen van een vertaald gedicht (van Pienaar?) dat eindigt met *Land, gij zult steeds leven/ Vlag, gij wordt hersteld!*